

Komparace interkulturní kompetence českých a japonských vysokoškolských studentů

Teze

Autor: Mgr. Michala Škrábová

Školitel dizertační práce: Prof. PhDr. Lenka Šulová, CSc.

Obor: Sociální psychologie

Katedra psychologie

Filozofická fakulta

Univerzita Karlova

22/10/ 2012

Obsah

1.1	Úvod	2
2	TEORETICKÁ ČÁST	3
2.1	Interkulturní komunikace	3
2.2	Interkulturní teorie ve vztahu k Japonsku a České republice	3
2.3	Komparace českého a japonského chování	3
2.4	Interkulturní kompetence	4
2.5	Specifika Interkulturní kompetence Japonců	4
2.6	Rozvoj interkulturní kompetence	5
2.7	Interkulturní výzkum	5
3	EMPIRICKÁ ČÁST	5
3.1	Problém	5
3.1.1	Cíle výzkumu	6
3.2	Metody	6
3.3	Souhrn zpracování dat	8
3.3.1	První část výzkumu	8
3.3.2	Cross-validizační studie	8
3.4	Výsledky první části výzkumu	9
3.5	Výsledky cross-validizační studie	12
3.6	Diskuze a závěr	13
3.7	Použitá literatura	17

1.1 Úvod

Tématem této dizertační práce je „komparace interkulturní kompetence českých a japonských vysokoškolských studentů“. Toto téma jsem si vybrala z několika důvodů. Domnívám se, že téma výzkumu je aktuální, a to především z důvodu čilého cestovního, kulturního i obchodního kontaktu mezi Japonskem a Českou republikou. Podle agentury ČTK Českou republiku navštívilo v roce 2010 přes 130 000 japonských turistů a celkem 263 japonských firem v současné době zaměstnává v ČR přes 45 tisíc zaměstnanců. Z těchto důvodů je podle mého názoru nutné zamyslet se nad možnými kulturně-komunikačními souvislostmi.

K výběru tématu dizertační práce mne motivovalo mé dlouhodobé zaměření na japonskou kulturu, částečná znalost japonského jazyka a pracovní zkušenosti s Japonci. Velkým obohacením mé dizertační práce byl můj tříměsíční pobyt v japonské Hirošimě, kde jsem navštěvovala doktorandský seminář profesora Otsuky¹, který mi poskytl cenné připomínky k tématu mé dizertační práce a umožnil zrealizovat pozorovanou experimentální situaci, která by jinak byla v japonském, cizincům uzavřeném, prostředí téměř neuskutečnitelná.

Po prostudování odborných výzkumů o japonské mentalitě a po četných diskuzích s profesorem Otsukou a s mnoha dalšími Japonci, kteří pracovali, cestovali nebo žili v Evropě, a především v České republice, jsem dospěla k závěru, že japonská kultura, japonské vzorce chování a způsoby myšlení jsou ve srovnání se západními zeměmi velmi specifické a výjimečné, což Japoncům často znesnadňuje jejich osobní i pracovní komunikaci s lidmi ze západu.

S touto situací v českém prostředí podle mého názoru souvisí zvýšená potřeba vzájemné tolerance, efektivní komunikace a spolupráce Čechů a Japonců, což s výjimkou mé diplomové práce (Škrábová, 2008), na kterou tato dizertační práce částečně navazuje, doposud v České republice nebylo podrobena hlubšímu psychologickému výzkumu. Touto dizertační prací bych se proto ráda pokusila přispět k vzájemnému porozumění Japonců a Čechů při vzájemné komunikaci.

¹ Prof. Jasumasa Otsuka z katedry psychologie na Hirošimské univerzitě

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Interkulturní komunikace

V této části dizertační práce jsou definovány základní pojmy z oblasti interkulturní komunikace a další pojmy v práci užívané. Dále jsou stručně přiblíženy nejnovější poznatky o verbálních a neverbálních aspektech interkulturní komunikace, především s důrazem na japonská specifika, která budou dále předmětem výzkumu (McDaniel, Anderson, 1998; Matsumoto, 2002). Podle Gudykunta (2003) lze snížit úzkost a nejistotu ze setkání s cizinci tím, že budeme schopni identifikovat klíče neznámé kultury. Správná interpretace verbální a neverbální komunikace druhého je totiž významným klíčem k efektivnímu porozumění komunikovaného významu.

2.2 Interkulturní teorie ve vztahu k Japonsku a České republice

Tato kapitola představí významné interkulturní teorie, které se zaměřují na dvě zkoumané země, na Českou republiku a na Japonsko. Konkrétně na teorii Hofstedeho (2005), který je jedním z nejznámějších interkulturních psychologů, dále na Hamagučiho (1985), který Hofstedeho teorii (2005) doplňuje pro její užití v japonském prostředí. Uvedena je také teorie interkulturních hodnot Schwartze a Thomasova teorie kulturních standardů (1996, 2003, 2006), která nesrovnává země pomocí obecných kulturních měřítek, ale vždy jen dvě specifické kultury na základě rozhovorů s příslušníky obou kultur o kritických událostech jejich kontaktu. Představena je také v psychologickém světě méně známá japonská autorka Jamada, která se zabývá srovnáním amerického a japonského způsobu uvažování, převážně z hlediska lingvistických odlišností.

2.3 Komparace českého a japonského chování

V další části práce je srovnáván český a japonský způsob myšlení a chování v pracovním prostředí pomocí Thomasovy teorie kulturních standardů (2003, 2006). Jedním z uvedených příkladů je komunikační styl, který klade mimořádnou váhu na implicitní komunikaci a na kontext v obou zkoumaných zemích. Komunikační partner musí mnoho informací pochopit z neverbální komunikace a z mnoha dalších faktorů (mlčení, sociální status, doba trvání společného vztahu). Česká verbální komunikace je označována za velmi nepřímou a opatrnou, je plná náznaků

a mnohoznačností, což je podle našeho názoru podobné vnějším projevům japonské komunikace. Odlišný je však pravděpodobně důvod preference tohoto komunikačního stylu. V Japonsku implicitní způsob komunikace souvisí s příslušností k vlastní skupině, která je pro jedince velice podstatná a která vytváří svůj specifický kontext, díky němuž je možné porozumění beze slov. Češi preferují implicitní komunikaci spíše proto, že považují přímou formu komunikace za málo sofistikovanou (Thomas, 2006, Nový, Schroll-Machl, 2001, Kobajaši, 1997).

2.4 Interkulturní kompetence

V teoretické části dizertační práce následuje přehled dosavadních teorií interkulturní kompetence, s důrazem na ty nejnovější, např. teorie. Deardorffové (2011), Rubena (2000), Arasaratnamové (2006) atd. Popsány byly také nejnovější výzkumné studie poukazující na faktory, které s interkulturní kompetencí významně souvisí. Tyto faktory zlepšují schopnost komunikujícího při setkání s cizincem přesněji predikovat a atribuovat jeho chování a myšlení. Byly užity také jako inspirace při sestavování dotazníku interkulturní kompetence, i při definování hodnotících kritérií pozorování v empirické části dizertační práce.

Přestože se vědci neshodují na stejném počtu ani vymezení dimenzí interkulturní kompetence, ve všech výše uvedených modelech se podle našeho názoru můžeme setkat se 4 základními dimenzemi interkulturní kompetence, za které považujeme znalosti o cizí kultuře, empatii, sebereflexi a respekt k odlišnosti (Sinicrope, Norris, Watanabe, 2007; Bhawuk, Brislin, 2002; Shaul, 2008; Repečkienė, 2011; McDaniel, Andersen, 1998).

2.5 Specifika Interkulturní kompetence Japonců

Protože výše uvedené teorie interkulturní kompetence vycházejí převážně z evropské a americké psychologické perspektivy a protože na jejich základě byly zkonstruovány obě v empirické části užití metody, považujeme za nutné nahlédnout na interkulturní kompetenci také z japonského psychologického úhlu pohledu, a to v souvislosti s oběma námi zkonstruovanými metodami – s dotazníkem interkulturní kompetence a s pozorovanou situací. Následuje proto popis interkulturní kompetence Japonců, který se opírá především o odbornou literaturu a o ústní sdělení českých japanologů, japonských a českých psychologů, Čechů dlouhodobě

žijících v Japonsku a japonských Ph.D. studentů, kteří se účastnili sběru dat na Hirošimské univerzitě.

2.6 Rozvoj interkulturní kompetence

Protože interkulturní kompetence není statický fenomén, ale vyvíjí se přirozenou cestou a lze také záměrně rozvíjet, v následující kapitole je popsán její vývoj a možnosti jejího rozvoje (Nový a Schroll-Machl; 2001, Landis a Bennet; 2004, Trompenaars; 2006 Thomas; 2006, Deardorffová; 2011 atd). Rozpracován je také psychologický pohled na rozvoj interkulturní kompetence v perspektivě decentrace Piageta (1980).

2.7 Interkulturní výzkum

Teoretickou část dizertační práce uzavírá přehled předností a rizik interkulturních výzkumů obecně (Průcha, 2004; Landis, Bennet, 2004; Eckhardt, 2002; Gudykunst, 2003).

3 EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 Problém

Empirickou část dizertační práce představuje kvantitativní výzkum interkulturní kompetence u českých a japonských vysokoškolských studentů. Po diskuzích s mnoha Japonci, kteří pracovali, cestovali nebo žili v České republice, a po diskuzích s Čechy, kteří pracovali v Japonsku nebo pro japonské firmy, jsme dospěli k závěru, že japonská kultura, japonské vzorce chování a způsoby myšlení jsou velmi specifické a výjimečné, což Japoncům často znesnadňuje jejich komunikaci s lidmi ze západu, a naopak. Přesto se nám nepodařilo vyhledat žádnou studii, která by podrobněji zkoumala rozdíly v komunikaci Čechů a Japonců.

Protože podle našeho názoru neexistuje v České republice standardizovaná dotazníková metoda, která by měřila interkulturní kompetenci, účelem tohoto výzkumu byl také pokus o vytvoření dotazníku interkulturní kompetence, který by byl použitelný pro české a japonské prostředí. Při konstrukci dotazníků jsme vycházeli ze studia literárních zdrojů a z polostrukturovaných rozhovorů

s japanology a s Japonci, kteří se pohybují v akademickém prostředí vysokých škol nebo v obchodním prostředí japonských firem.

Koncept interkulturní kompetence je v psychologii téměř vždy měřen pomocí sebe-posuzovacích dotazníků, kde je podle našeho názoru možné se stylizovat. Vzhledem k tomu jsme se rozhodli interkulturní kompetenci probandů zachytit také pomocí pozorování, ve kterém je obtížnější se stylizovat do sociálně přijatelnějšího světla. Nepodařilo se nám v odborných databázích dohledat žádnou studii, která by zkoumala interkulturní kompetenci pomocí pozorování modelové situace (Neuliep, McCroskey, 1997; Moloney, 2009, Matsumoto, 2002; Hammer, Nišida, 1996; Brislin, 2006), tudíž i tento aspekt našeho výzkumu považujeme za nový a přínosný.

3.1.1 Cíle výzkumu

Hlavními cíli kvantitativní části výzkumu bylo sestrojení dotazníku interkulturní kompetence, design situace pozorování měřící interkulturní kompetenci a zjištění vztahu mezi komponentami dotazníku interkulturní kompetence a kritérii pozorování. Dalšími cíli bylo zjištění případných rozdílů v interkulturní kompetenci u českých a japonských vysokoškolských studentů psychologie, jejich srovnání a také zjištění toho, zda lze tyto rozdíly opravdu vysvětlit komponentami dotazníku interkulturní kompetence (regresní analýza). Zajímalo nás také, do jaké míry interkulturní kompetence souvisí s kompetencí intrakulturní či se zvědavostí a úzkostností. Naším cílem bylo také zjistit, a zda existuje spojitost mezi flexibilitou v pozorované situaci a interkulturní kompetencí.

3.2 Metody

Výzkumný vzorek tvořili čeští a japonští studenti psychologie z Hirošimské univerzity a z Karlovy univerzity (Češky, n=15; Češi, n=15; Japonky, n=21; Japonci, n=15). Obě zkoumané skupiny studentů studují ve větších městech s cca milionem obyvatel a pocházejí z oblasti ČR nebo z regionu Čúgoku čihó (中国地方), což je označení pro nejzápadnější oblast největšího japonského ostrova Honšú. Tato skupina byla jako výzkumný vzorek zvolena s ohledem na to, že právě vzdělaní studenti prestižních vysokých škol se podle našeho názoru v budoucnu budou jak v pracovním, tak i v osobním životě s určitou pravděpodobností setkávat s cizinci. Konkrétně studenti oboru Psychologie byli vybráni z důvodu největší dosažitelnosti vzorku.

Účast na výzkumu byla dobrovolná. Studenti byli požádáni svými učiteli nebo osobně autorkou této dizertační práce. Po souhlasu s účastí na tomto výzkumu byly pokusné osoby požádány, aby vyplnily dotazník, a poté se přihlásily na pozorování. Bylo tedy možné „spárovat“ výsledky dotazníků s výsledky pozorování a se spárovanými daty dále statisticky pracovat.

Dotazník interkulturní kompetence obsahoval demografické otázky, které byly užity za účelem zařazení probanda k národnostní skupině, k dalším charakteristikám, které byly dávány do souvislosti s výsledky otázek týkajících se behaviorální, kognitivní a afektivní složky interkulturní kompetence. Doplňující otázky a otázky vědomostní byly zařazeny z důvodu zjištění, zda námi měřená interkulturní kompetence statisticky souvisí s proměnnými, které jsou někdy v souvislosti s interkulturní kompetencí zmiňovány (počet navštívených zemí, počet přátel jiné národnosti, vědomosti o jiných kulturách atd.).

Dotazník byl vyvinut autorkou dizertační práce v českém jazyce a přeložen do japonštiny paní Š. Išikawou, která žije přes 20 let v Praze a mluví plyně česky, a současně také panem M. Hubáčkem, který žije přes 20 let v Jokohamě se svojí japonskou manželkou. Jejich verze překladu byly porovnány japanoložkou L. Nakagoši, která vytvořila finální verzi japonského dotazníku.

Pozorovaná situace probíhala v učebnách na Hirošimské univerzitě a na Karlově univerzitě a z důvodu větší přesnosti při vyhodnocování byla nahrávána na kameru. Pozorována byla stejná situace v pracovním prostředí, a to s cizinkou a s příslušnicí cizí kultury. Pozorování bylo záměrně designováno spíše neverbálním způsobem, a to z důvodu omezení intervenujících proměnných spojených s řečí a jejími významy při vyhodnocování pozorované situace. Podle názoru mnohých vědců, např. E. T. Halla (1976) a H. Jamady (1997), je pro pochopení významu řeči nutná hluboká znalost obou jazyků i obou kultur, což nebylo možné po hodnotitelích pozorování požadovat. Ohledně řeči byl tedy na pozorovaných situacích vyhodnocován spíš způsob řeči (rychlost, složitost), ale ne konkrétní obsah sdělení.

Pozorovány byly definované kategorie neverbální (oční kontakt, počet gest a porovnání neverbálních gest s Češkou a Japonkou) a verbální komunikace (rychlost mluvení, složitost mluvení, plynulost projevu) a celkový dojem (jistota, osobní prostor, celkový dojem), dále byla porovnávána doba splnění úkolů u obou experimentátorek a pořadí, v jakém byly splněny tři zadané úkoly.

3.3 Souhrn zpracování dat

Výzkum se skládá ze **dvou hlavních částí**, z první části výzkumu a z cross-validizační studie.

3.3.1 První část výzkumu

V rámci výsledků je nejprve analyzována **reliabilita** samotných metod. Všechna videa zachycující pozorovanou situaci jsou analyzována pěti českými hodnotiteli. Je zjištěna **shoda mezi pozorovateli**, tedy je prokázána reliabilita metody. Následně je za účelem ověření konzistentnosti jednotlivých hodnocených kritérií pozorování spočítána Cronbachova α mezi hodnotiteli pro každou hodnocených kategorií. Po sečtení skóre všech hodnotitelů u jednotlivých hodnocených kritérií jsou výsledné skóre korelovány a související škály jsou sloučeny do **finálních kategorií**, se kterými je pracováno v dalších analýzách. Při zpracování dat dotazníku je nejprve provedena **analýza hlavních komponent (PCA)**, která ukazuje, že lze vymezit **3 smysluplné subškály**, se kterými je pracováno v dalších analýzách. Pro každou ze třech subškál je **prokázána reliabilita** pomocí Cronbachovy α .

Dále jsou zodpovězeny **výzkumné okruhy a hypotézy** první části výzkumu.

3.3.2 Cross-validizační studie

V druhé části výzkumu, sloužící ke **cross-validizaci** dotazníku interkulturní kompetence, je definován výzkumný vzorek a jsou užity dva dotazníky. První dotazník je tvořen **otázkami dotazníku interkulturní kompetence**, které tvoří tři hlavní subškály v předchozí části výzkumu. Druhý dotazník je zaměřený na probandovi **pocity (úzkosti či zvědavosti)**, které vycházejí z fotografií tří interkulturních týmů. Hodnocení úzkostnosti a hodnocení zvědavosti jsou prokázány jako **reliabilní škály**. Dále jsou zodpovězeny hypotézy vztahující se ke cross-validizační části studie. Pro větší porozumění vzájemných souvislostí proměnných je užita **regresní analýza**, která prokazuje, že subškála dotazníku interkulturní kompetence silně predikuje úzkostnost i zvědavost probandů.

3.4 Výsledky první části výzkumu

Při vyhodnocení dat vycházejících z **pozorování** nás nejprve nás zajímalo, zda mezi hodnotiteli panovala shoda v hodnocení, tedy zda je tato námi vyvinutá metoda reliabilní. To bylo pomocí Pearsonova koeficientu pro 4 hodnotitele prokázáno a dále bylo pomocí metody Cronbachova alfa pro osm z devíti hodnocených kritérií potvrzena jejich vysoká reliabilita ($\alpha > 0,6,3$). Z následující korelační analýzy jsme se rozhodli vyvodit závěr, že pro zodpovězení výzkumných okruhů a hypotéz bude smysluplné dále pracovat se čtyřmi novými souvisejícími celky, a to konkrétně:

- 1) **Dojem** (Oční kontakt, Plynulost projevu, Jistota a Celkový dojem);
- 2) **Mluvení** (Rychlost mluvení a Složitost mluvení);
- 3) **Počet gest**;
- 4) **Osobní prostor**.

Pro **dotazník interkulturní kompetence** nejdříve byla provedena analýza hlavních komponent (PCA), která ukázala, že lze vymezit 3 komponenty dotazníku:

- 1) **Pocity o sobě při setkání s cizinci** ($\alpha = 0,945$);
- 2) **Motivace ke kontaktu s cizinci** ($\alpha = 0,839$);
- 3) **Pocity z cizinců** ($\alpha = 0,714$).

Po zjištění reliability obou metod, bylo přistoupeno k zodpovězení výzkumných okruhů a hypotéz, jejichž výsledky jsou shrnuty v následujícím textu.

1) Jaký je vztah mezi dotazníkem interkulturní kompetence a kritérii pozorování?

Subškály dotazníku interkulturní kompetence silně pozitivně korelují se dvěma hlavními kritérii pozorování interkulturní situace – „Dojem“ a „Mluvení“.

Tabulka č. 1 Korelace mezi subškálami dotazníku int. k. a vybranými kritérii pozorování

	Pocity o sobě při setkání s cizinci	Motivace ke kontaktu s cizinci	Pocity z cizinců
Dojem - cizinka	0,487**	0,415**	0,329*
Dojem - příslušnice vlastní kultury	0,520**	0,470**	0,172
Mluvení - cizinka	0,156	0,342*	0,368*
Mluvení - příslušnice vlastní kultury	0,356*	0,237	0,352*

Pozn. * - statistická významnost ($\alpha = 0,05$); ** - statistická významnost ($\alpha = 0,01$)

2) Do jaké míry interkulturní kompetence souvisí s kompetencí intrakulturní?

Vzhledem k tomu, dotazník interkulturní kompetence statisticky souvisí jak s chováním s cizinkou, tak i s chováním s příslušnicí vlastní kultury (v rámci 2 hlavních kritérií pozorování – „Dojem“ a „Mluvení“) (viz tabulka č. 1), se domníváme, že interkulturní kompetence souvisí s (je sycena) kompetencí intrakulturní.

3) Existují rozdíly mezi Čechy a Japonci v rámci dotazníku interkulturní kompetence?

Češi skórovali v každé z subškál dotazníku interkulturní kompetence výše.

Tabulka č. 2 Korelace mezi národností a subškálami dotazníku int. k.

	Národnost
Pocity o sobě při setkání s cizinci	-0,757**
Motivace ke kontaktu s cizinci	-0,325**
Pocity z cizinců	-0,434**

Pozn. * - statistická významnost ($\alpha=0,05$); ** - statistická významnost ($\alpha=0,01$)

4) Existují rozdíly mezi Čechy a Japonci v rámci pozorované modelové situace?

Signifikantní rozdíly mezi Čechy a Japonci v pozorované modelové situaci byly nalezeny pouze v kritériu „Osobní prostor“ s cizinkou, v nichž skórují výrazně výše Japonci ($r=0,518$, $p\leq 0,001$).

5) Existují rozdíly v oblasti interkulturní kompetence mezi muži a ženami?

Signifikantní rozdíly mezi muži a ženami obecně byly nalezeny v oblasti gestikulace s cizinkou ($r=0,401$, $p\leq 0,001$) i s příslušnicí vlastní kultury ($r=0,336$, $p\leq 0,001$). Ženy v obou situacích gestikulovaly více. Ženy ve srovnání s muži skórovaly výše v kritériu „Celkový dojem“, a to v obou pozorovaných situacích ($r=0,389$; $r=0,349$, $p\leq 0,05$). Ženy také udržovaly lepší „Oční kontakt“ s příslušnicí vlastní kultury ($r=0,308$, $p\leq 0,05$), než tomu bylo u mužů. Ženy obecně signifikantně výše skórovaly v subškále dotazníku „Motivace ke kontaktu s cizinci“ ($r=0,320$, $p\leq 0,001$).

6) Lze výše uvedené rozdíly opravdu vysvětlit interkulturní kompetencí?

Subškála dotazníku „Pocity o sobě při setkání s cizinci“ je dle výsledků regresní analýzy schopná predikovat kritéria pozorování „Dojem“ s cizinkou i s příslušnicí vlastní kultury. Spolu s národností probanda také „Pocity o sobě při setkání s cizinci“ částečně predikuje kritéria pozorování „Počet gest“ s cizinkou a „Počet gest“ s příslušnicí vlastní kultury. Subškála dotazníku „Pocity z cizinců“ predikuje kritérium pozorování „Osobní prostor“ s příslušnicí vlastní kultury (podrobněji viz obrázek č. 1). Je obtížné říci, jakým kritériem lze predikovat „Mluvení“ s cizinkou a s příslušnicí vlastní kultury.

7) Existují rozdíly v oblasti interkulturní kompetence mezi Čechy a Češkami?

Češky mají vyšší „Motivaci ke kontaktu s cizinci“ ($r=0,398$, $p\leq 0,001$), než je tomu u Čechů. Ve finálních kritériích pozorování interkulturní kompetence není mezi Češkami a Čechy rozdíl.

8) Existují rozdíly v oblasti interkulturní kompetence mezi Japonci a Japonkami?

Japonky mají vyšší „Motivaci ke kontaktu s cizinci“ ($r=0,346$, $p\leq 0,05$) a skórují výše v oblasti „Pocity z cizinců“ ($r=0,370$, $p\leq 0,05$), než je tomu u Japonců. V kritériu „Počet gest“ s cizinkou ($r=0,447$, $p\leq 0,05$) i s příslušnicí vlastní kultury ($r=0,481$, $p\leq 0,05$) skórovaly Japonky výše. Výše Japonky skórovaly také v kritériu „Dojem“ s cizinkou ($r=0,421$, $p\leq 0,05$) i s příslušnicí vlastní kultury ($r=0,421$, $p\leq 0,05$).

9) Existuje spojitost mezi flexibilitou v pozorované situaci a interkulturní kompetencí?

V souvislosti s ne/respektováním zadaného pořadí úkolů naznačují rozdíly ve skóru dotazníku, že určitá dávka flexibility může pozitivně korelovat s tím, jak se člověk cítí při setkání s cizinci ($r=0,511$, $p\leq 0,001$). Naopak rozdíly v kritériích pozorování mezi v tomto smyslu flexibilnějšími a méně flexibilnějšími tuto tendenci nenaznačují.

H1: Češi nedodrží zadané pořadí úkolů pozorování častěji než Japonci.

Japonci dodrželi zadané pořadí signifikantně častěji, než tomu bylo u Čechů ($r=-0,701$, $p\leq 0,001$).

H2: Muži nedodrží zadané pořadí úkolů pozorování častěji než ženy (Češi i Japonci dohromady).

Ženy dodržely zadané pořadí signifikantně častěji, než tomu bylo u mužů ($r=-0,297$, $p\leq 0,05$).

Na základě dalších provedených analýz se však lze domnívat, že rozdíly v hypotézách č. 1 a č. 2 byly částečně způsobeny velkým množstvím Japonek ve výzkumném vzorku.

3.5 Výsledky cross-validizační studie

H3: Lidé s vyšší interkulturní kompetencí jsou více zvědaví.

Lidé s vyšší interkulturní kompetencí jsou více zvědaví (viz tabulka č. 3).

H4: Lidé s vyšší interkulturní kompetencí jsou méně úzkostní.

Lidé s vyšší interkulturní kompetencí jsou méně úzkostní (viz tabulka č. 3).

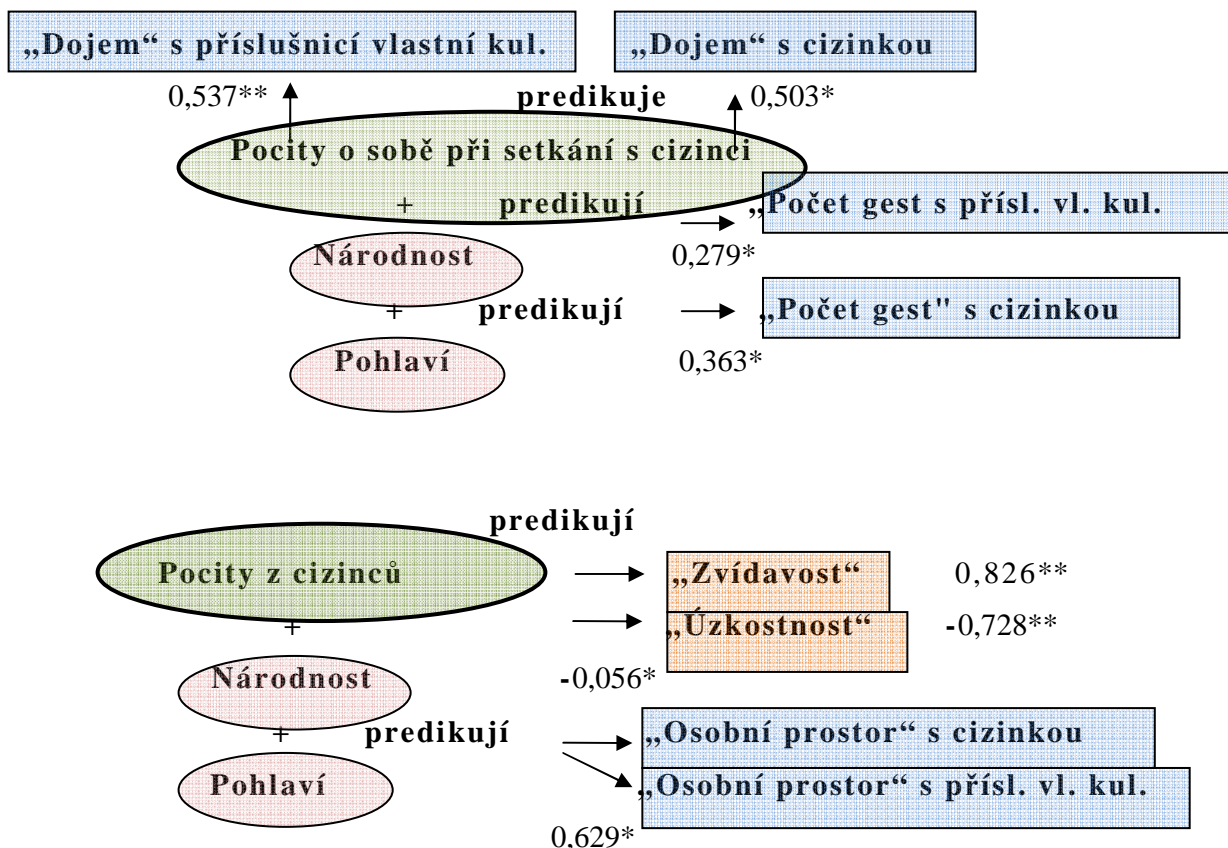
Tabulka č. 3 Korelace mezi zvědavostí, úzkostností a subškálami dotazníku int. k.

	Zvědavost	Úzkostnost
Pocity o sobě při setkání s cizinci	0,390**	-0,351**
Motivace k setkání s cizinci	0,331**	-0,319**
Pocity z cizinců	0,848**	-0,773**

Pozn. * - statistická významnost ($\alpha=0,05$); ** - statistická významnost ($\alpha=0,01$)

Dále bylo pomocí regresní analýzy prokázáno, že subškála dotazníku „Pocity z cizinců“ velmi dobře predikuje úzkostnost a zvědavost v interkulturním týmu, zatímco pohlaví a národnost v míře úzkostnosti a zvědavosti nehraje roli (viz obrázek č. 1).

Obrázek č. 1 Vztahy subškál dotazníku int. kompetence se zvědavostí, úzkostností a s kritérii pozorování

3.6 Diskuze a závěr

Hlavním cílem této dizertační práce bylo přispět k vzájemnému porozumění Japonců a Čechů při vzájemné komunikaci. Naší snahou bylo v teoretické části přehledně shrnout problematiku interkulturní kompetence, jejích dimenzí a rozvoje, interkulturního výzkumu a specifických interkulturních rozdílů mezi Čechy a Japonci. Dalším z cílů bylo sestavení dotazníku interkulturní kompetence, design situace pozorování měřící interkulturní kompetenci a zjištění vztahu mezi subškálami dotazníku interkulturní kompetence a kritérii pozorování. Naším cílem bylo zjištění rozdílů v interkulturní kompetenci u českých a japonských vysokoškolských studentů, jejich srovnání a také zjištění toho, zda lze tyto rozdíly opravdu vysvětlit subškálami dotazníku interkulturní kompetence. Zajímalo nás také, do jaké míry interkulturní kompetence souvisí s kompetencí intrakulturní a zda existuje spojitost mezi flexibilitou v pozorované situaci a interkulturní

kompetencí. V cross-validizační studii nás zajímalo, zda se potvrdí náš předpoklad, že vyšší míra interkulturní kompetence souvisí s vyšší zvědavostí a s nižší úzkostností, a zda míra úzkostnosti souvisí s kombinací národností v interkulturním týmu.

Ke klíčovému zjištění empirické části dizertační práce patří, že vyvinutý dotazník interkulturní kompetence dokáže predikovat některé behaviorální projevy interkulturní kompetence, které bylo možné pozorovat v modelové situaci. Konkrétně subškála dotazníku „Pocity o sobě při setkání s cizinci“ predikuje „Dojem“ a „Počet gest“ pro situaci i s příslušnicí vlastní kultury, a subškála „Pocity z cizinců“ predikují „Osobní prostor“ s cizinkou a příslušnicí vlastní kultury, „Zvědavost“ a „Úzkostnost“ v interkulturním týmu. Tyto výsledky naznačují, že námi vyvinutý dotazník interkulturní kompetence lze považovat za validní nástroj měření interkulturní kompetence, že má smysl dotazník testovat na větším vzorku české a japonské populace, a pokusit se z něho pomocí dalších validizací vytvořit užitečný a kvalitní nástroj.

Dále můžeme z výše uvedených výsledků vyvodit, že interkulturní kompetence souvisí s intrakulturní kompetencí, protože subškály dotazníku interkulturní kompetence predikují jak chování s cizinkou, tak s příslušnicí vlastní kultury. Vypadá to, že interkulturní kompetence silně souvisí s obecnější kompetencí sociální.

Češi skórovali v každé z subškál dotazníku interkulturní kompetence výše než Japonci, a to v prvním i cross-validizačním výzkumu. Podle názoru Otsuky tyto výsledky mohou být způsobeny japonskou tendencí podceňovat se při sebehodnocení. Tato poznámka Otsuky koresponduje s kulturním standardem uvedeným Thomasem (2005), podle kterého Japonci ukazují ostatním sociálně akceptovatelnou tvář. Ta prezentuje jedince jako nepříliš schopného, aby ostatní svojí sebehválou neuvedl do rozpaků. Dalším možným vysvětlením rozdílů ve výsledcích všech subškál dotazníku interkulturní kompetence (Pocity o sobě při setkání s cizinci, Motivace ke kontaktu s cizinci, Pocity z cizinců) je, že japonští probandi nemají tak velké zkušenosti s cizinci, jak tomu bylo u českých probandů (viz počet navštívených zemí, pracovních zkušeností s cizinci či počet přátel s jinou národností). Interkulturní kompetence japonských probandů se tedy pravděpodobně neměla ještě možnost rozvinout se. Nižší skóre Japonců v dotazníku interkulturní kompetence může být ovlivněn také velkou specifičností japonské kultury ve srovnání s jinými kulturami.

Japonci jsou si odlišnosti zvyků své kultury vědomi, což jim při setkání s cizinci může přinášet nepříjemné pocity nekompetence (především v oblastech Pocity o sobě při setkání s cizinci, Motivace ke kontaktu s cizinci).

Rozdíly mezi Čechy a Japonci v pozorované situaci však byly k našemu překvapení nalezeny pouze v kritériu „Osobní prostor“ s cizinkou, v nichž skórují výrazně výše Japonci. Rozdíly v tomto kritériu pozorování jsou podle našeho názoru způsobeny jak japonským důrazem na zachování harmonické atmosféry ve smyslu neomezování cizího osobního prostoru, tak jejich odstupem od cizinců.

Rozdílné výsledky Čechů a Japonců v interkulturní kompetenci - v dotazníku interkulturní kompetence a v kritériích pozorování - jsou vzhledem k vysoké korelaci mezi kritérii pozorování a mezi subškálami dotazníku překvapující. Podle našich analýz však byla způsobena odlišným korelačním vztahem mezi dotazníkem interkulturní kompetence a kritérii pozorování u Čechů a Japonců. Toto zjištění ukazuje na to, že pro Japonce souvisí interkulturní kompetence zjištěná dotazníkem s jinými behaviorálními kritérii, než je tomu u Čechů, a při interpretaci výsledků by k tomuto faktu mělo být přihlédnuto.

Zajímavé je také, že u Čechů korelují záporně s úzkostí všechny tři subškály dotazníku interkulturní kompetence, u Japonců však úzkostnost souvisí pouze s jednou subškálou. Ukazuje se tedy, že pro Japonce souvislost mezi úzkostností a interkulturní kompetencí není tak samozřejmá, jak je tomu v západních zemích, kde jsou studie interkulturní kompetence většinou prováděny.

Rozdíly mezi muži a ženami obecně byly nalezeny v oblasti gestikulace s cizinkou i s příslušnicí vlastní kultury. Ženy v obou situacích gestikulovaly více. Ženy dále ve srovnání s muži skórovaly výše v původním kritériu „Celkový dojem“ a také udržovaly častější „Oční kontakt“ s příslušnicí vlastní kultury, než tomu bylo u mužů. Ženy obecně výše skórovaly také v subškále dotazníku „Motivace ke kontaktu s cizinci“. Domníváme se, že tyto rozdíly mohou být způsobeny větší schopností empatie, zvědavosti a větší dávkou určité sociální inteligence, kterou častěji disponují ženy (Hall, 1976). Toto zjištění je zajímavé a bylo by vhodné provést další výzkum, který by zjišťoval, co konkrétně ženy tolik motivuje k setkání s cizinci.

Japonci dodrželi zadané pořadí úkolů častěji, než tomu bylo u Čechů. Podle našeho názoru tento výsledek koresponduje s, v teoretické části uvedenými, kulturními standardy v Japonsku a v ČR. V Japonsku jsou konsensus a harmonie (v

tomto případě - dodržení pořadí zadaných úkolů) mnohem podstatnějšími hodnotami, než například inovace a kreativita. Tato tendence nevede k odmítání nových věcí, ale k vývoji inovací, při kterém je nejdůležitějším cílem dosažení harmonie. Naopak Češi upřednostňují kreativní řešení problému, které sice plně nerespektuje přesné zadání úkolu, ale je pro ně srozumitelnější.

Probandi, kteří nerespektovali zadané pořadí úkolů, tj. kteří projevili určitou dávku flexibility, skórovali výše v oblasti dotazníku „Pocity o sobě při setkání s cizinci“. Tyto výsledky naznačují, že určitá dávka flexibility může pozitivně korelovat s tím, jak se člověk cítí při setkání s cizinci. Domníváme se, že tento poznatek je významný z hlediska možných tréninků interkulturní kompetence, které by mohly být zaměřeny také na rozvoj flexibility v neočekávaných situacích.

Tato dizertační práce by v ideálním případě měla sloužit k lepšímu vzájemnému pochopení chování a smýšlení Japonců a Čechů. Snažili jsme se popsat, v jakých konkrétních oblastech interkulturní kompetence se Češi a Japonci liší, jak se Češi a Japonci chovají v interkulturní situaci, a jakých komunikačních nejasností se Češi a Japonci mohou dopouštět. Doufáme také, že některá zjištění tohoto výzkumu pomohou nahlédnout na interkulturní výzkum a jeho relativitu v obecném slova smyslu a že metody vyvinuté k zachycení interkulturní kompetence mohou být pro další výzkumníky inspirací nebo nástrojem.

3.7 Použitá literatura

- 1) ANDERSON, J. W. (1994). *A Comparison of Arab and American Conceptions of Effective Persuasion*. In: SAMOVAR L., PORTER, R. *Intercultural Communication: A reader*. (7. edice) Belmont, s. 104-113.
- 2) ARASARATNAM A. (2006). Further Testing of a New Model of Intercultural Communication Competence. *Communication Research Reports*, 23, 2, s. 93–99.
- 3) BHAWUK, D. P. S., BRISLIN, R. (2002). The Measurement of Intercultural Sensitivity Using the Concepts of Individualism and Collectivism. *International Journal of Intercultural Relations*, 16, 4, s. 413-436.
- 4) BYRAM M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Philadelphia, PA: Multilingual Matters
- 5) COLLIER, M. J. (1997). *Cultural Identity and Intercultural Communication*. In: SAMOVAR, L. A, PORTER, R. E. (Eds.) *Intercultural Communication: A Reader*. San Francisco: Wadsworth.
- 6) CORBITT, B. Cultural Differences, Information and Code Systems. (2004). *Journal of Global Information Management*. 2004, 12, 3, s. 65-86.
- 7) DAVIS, R. J., IKENO, O. (2002). *The Japanese Mind*. Canada: Tuttle Publishing, 270 s.
- 8) DEARDORFF, D. K. (2011). Assessing Intercultural Competence. *New Directions for Institutional Research*, 149, s. 65-79.
- 9) DUFFKOVÁ, Z. (2008). *Analyse der Wirksamkeit deutsch-tschechischer bikultureller Trainings*. Regensburg. 165 s. Katedra psychologie, Regensburg. Diplomová práce.
- 10) ECKHARDT, G. (2002). Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organisations Across Nations. *Australian Journal of Management*, 27, 1, s. 89-97.
- 11) GILES, H. (1977). *Language, Ethnicity and Intergroup Communication*. London, Academic Press.
- 12) GJERDE, P. F., ONIŠI, M. (2000) Selves, Cultures, and Nations: The Psychological Imagination of 'the Japanese' in the Era of Globalization. *Human Development*. 43, s. 216-226.
- 13) GOODENOUGH, W. H. (1964). *Cultural Anthropology and Linguistics*. New York, Harper & Row.
- 14) GUDYKUNST, W. B., KIM, Y. Y. (2002). *Communicating with Strangers : An Approach to Intercultural Communication*, New York : McGraw-Hill. 480 s.
- 15) GUDYKUNST, W. B. (2003). *Cross-cultural and Intercultural Communication*. Sage Publications. California, 302 s.

- 16) GUDYKUNST, W. B., YANG, S. M., NIŠIDA, T. (1987). Cultural Differences in Self-consciousness and Unself-consciousness. *Communication research*, 14, s. 7-36.
- 17) HALL, E. T. (1976). *Beyond Culture*. Garden City, NY, Doubleday, Anchor.
- 18) HAMAGUČI, E. (1985). A Contextual Model of Japanese : Toward a Methodological Innovation in Japanese Studies. *Society for Japanese Studies*. 11, 2, s. 289-321.
- 19) HAMMER. M. R., NIŠIDA, H. (1996). Dimensions of Intercultural Effectiveness. A Replication and Extension. *International Journal of Intercultural Relations*, 2, s. 382-392.
- 20) HINCHCLIFF-PELIAS , M., GREER, N. (2004). The Importance of Intercultural Communication in International Education. *International Education*. 33, 2, s. 5-19.
- 21) HOFSTEDE, G. (2005). *Cultures and Organizations – Software of the Mind*. New York. McGraw-Hill, 300 s.
- 22) IŠII, S. (1973). Characteristics of Japanese Nonverbal Communication Behavior. *Communication*, 2, s. 163-180.
- 23) JAMADA, H. (1997). *Different Games, Different Rules: Why Americans and Japanese Misunderstand Each Other*. Amazon. 192 s.
- 24) KAŠIMA, E. S., KAŠIMA, Y., HARDIE, E. A. (2000). Self-typicality and Group Identification. *Group Processes and Intergroup Relations*, 3, s. 97-110.
- 25) KIKOSKI, J. (1999). Effective Communication in the Performance Appraisal Interview: Face-to-Face Communication for Public Managers in the Culturally Diverse Workplace. *Public Personnel Management*, 2, s. 301-321.
- 26) KILLEN, M., WAINRYB, C. Independence and Interdependence in Diverse Cultural Contexts. *New Directions for Child and Adolescent Development*. 1, s. 5-21.
- 27) KIM, M. S. (1993). *Culture Based Interactive Constraints in Explaining Intercultural Strategic Competence*. In: GUDYKUNST, W.B. (2003) *Cross-cultural and Intercultural Communication*. Sage Publications. California, 302 s.
- 28) KOBAJAŠI, S (1997). Characteristics of Japanese Communication. *Communication World*. 14, 1, s. 14-17.
- 29) LaFRANCE, M., MAYO, C. (1978). Gaze Direction in Interracial Dyadic Communication. *Ethnicity*. 5, s. 167-173.
- 30) LANDIS, D., BENNETT, J., BENNETT, M. (2004). *Handbook of Intercultural Training*. London : Sage Publications, Inc., 515 s.
- 31) LIM, M. (1997). *Speech Communication*. Seoul. Yunam.
- 32) LUCY, J. A. (1992). *Language Diversity and Thought.: A Reformulation of the Linguistic Relativity Hypothesis*. Cambridge. UK: Cambridge University Press.
- 33) MARTIN, J. N., NAKAJAMA, T. K. (1997). *Intercultural Communication in Context*. Mountain View. CA: Mayfield.

- 34) MATSUMOTO, D. et al. (2002). American-Japanese Cultural Differences in Judgements of Emotional Expression of Different Intensities. *Cognition and Emotion*, 16, 6, s. 721-747.
- 35) McDANIEL E. R., ANDERSEN, P. A. (1998). Intercultural Variations in Tactile Communication. *Journal of Nonverbal Communication*. 22, s. 59-75.
- 36) McSWEENEY, B. (2002). The Essentials of Scholarship: A Reply to Geert Hofstede. *Human Relations*, 55, 11, s. 13-63.
- 37) MOLONEY, R. (2009). Forty Percent French: Intercultural Competence and Identity in an Australian Language Classroom. *Intercultural Education*, 20, 1, s. 71–81.
- 38) MORENO, J. L. (1951). *Sociometry, Experimental Method and the Science of Society. An Approach to a New Political Orientation*. Beacon House, Beacon, New York.
- 39) MORGENSTERNOVÁ, M. (2003). *Mezikulturní aspekty personální psychologie*. Dizertační práce. Katedra psychologie FF UK v Praze. Vedoucí práce PhDr. Lenka Šulová, CSc.
- 40) MORGENSTERNOVÁ, M., ŠULOVÁ, L. (2007). *Interkulturní psychologie: Rozvoj interkulturní senzitivity*. Praha: Karolinum, 218 s.
- 41) NAKONEČNÝ, M. (1999). *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 287 s.
- 42) NAKONEČNÝ, M. (1998). *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, 437 s.
- 43) NEULIEP, J. W., McCROSKEY, J. C. (1997). The Development of Intercultural and Interethnic Communication Apprehension Scales. *Communication Research Reports*, 14, s. 385-398.
- 44) NOVÝ, I., SCHROLL-MACHL, S. (2001). *Interkulturní komunikace v řízení a podnikání*. Management Press. 211 s.
- 45) OHBUČI (1997). In THOMAS, A., KAMMHUBER, S, SCHROLL-MACHL, S. *Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation. Band 2: Länder, Kulturen und interkulturelle Berufstätigkeit*. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 399 s.
- 46) PRŮCHA, J. (2004). *Interkulturní psychologie: Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. Praha : Portál, 199 s.
- 47) RANDOLPH, G. et al. (1977). The Effects of Time and Practice upon Cultur Assimilation Training. *International Journal of Intercultural Relationships*, 1, s. 105-119.
- 48) REPEČKIENE, KVEDARAITE, JANKAUSIENE (2011). Intercultural Competence and Precondition for Cultural Diversity Management. *Economics and Management*, 16, s. 44-55.
- 49) RUBEN, B. D. (1976). Assessing Communication Competency for Intercultural Adaptation. *Group and Organizational Studies*, 2. s. 470-479.
- 50) SANDERS, J. A. a kol. (1991). *Uncertainty Reduction in Acquaintance Relationships in Ghana and the United States*. In: GUDYKUNST, W.B. (2003) *Cross-cultural and Intercultural Communication*. Sage Publications. California, 302 s.

- 51) SCHWEDER, R. A. (1990). *Cultural psychology — What Is It?* In W. J. Stiegler, R.A. Schweder & G. Herdt (Eds.). *Cultural Psychology: Essays on Comparative Human Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 52) SCHWARTZ, S. H. (1999). A Theory of Cultural Values and Some Implications for Work. *Applied Psychology: An International Review*, 48 (1), s. 23–47.
- 53) SCHWARTZ, S. H. (1994). Are There Universal Aspects in the Content and Structure of Values? *Journal of Social Issues*, 50, s. 19-45.
- 54) SCHWARTZ, S. H. (2006). *Basic Human Values: Theory, Methods, and Applications*. The Hebrew University of Jerusalem.
- 55) SINICROPE, C., NORRIS, K., WATANABE, Y. (2007). Understanding and Assessing Intercultural Competence: A Summary of Theory Research and Practice. *Second Language Studies*, 26, s. 1-58.
- 56) SPITZBERG, B. H. (2000). What is Good Communication? *Journal of the Association for Communication Administration*, 29, s. 103-119.
- 57) SUGITANI, (1996). In THOMAS, A. KINAST, E., SCHROLL-MACHL, S. (2003). *Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation. Band 1: Grundlagen und Praxisfelder*. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 462 s.
- 58) ŠKRÁBOVÁ, M. (2008). *Psychologické aspekty personální práce v japonské společnosti v ČR*. 138 s. Katedra psychologie, Karlova univerzita, Praha, Diplomová práce.
- 59) TAE-YEOL, Kim, et al. (2007). Conflict Management Styles : The Differences among Chinese, Japanese and Korean. *International Journal of Conflict Management*, 18, 1, s. 23-41.
- 60) THOMAS, Alexander, et al. (2003). *Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht.
- 61) THOMAS, A., PETZOLD, I., RINGEL, N. (2006). *Beruflich in Japan. Trainingsprogramm für Manager, Fach- und Führungskräfte (Handlungskompetenz im Ausland): Trainingsprogramm für Manager, Fach- und Führungskräfte*. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 150 s.
- 62) THOMAS, Alexander. (1996). *Analyse der Handlungswirksamkeit von Kulturstandards. Psychologie interkulturellen Handelns*, Göttingen: Hogrefe, s. 107-135.
- 63) TROMPENAARS, F. (2006). Cultural Intelligence: Is such a Capacity Credible? *Group & Organization Management*. 31, 1, s. 56-64.
- 64) WIERZBICKA (1998). Russian Emotional Expressions. *Ethos*. 26, 4, s. 456-483.